

Sözlü Çeviri

Çalışmaları

ve

Uygulamaları

Prof. Dr. Aymil DOĞAN

*Hacettepe Üniversitesi
Mütercim Tercümanlık Bölümü*

7. Baskı

2022
ANKARA

Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları

Prof. Dr. Aymil DOĞAN

ISBN: 978-605-5782-84-9

Yazışma Adresi

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Mütercim Tercümanlık Bölümü
Beytepe / ANKARA

aymildogan@gmail.com

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

©Siyasal Kitabevi, Tüm Hakları Saklıdır.

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1 Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx Faks: 0(312) 419 16 11

Baskı:

Ankamat Matbaacılık Sanayi Tic.Limited Şirketi

Sertifika No: 46700

1344. Cadde No: 60

İvedik Organize Sanayi Bölgesi

Yenimahalle – ANKARA

Tel: (0.312) 394 54 94 – 95

Yazar Hakkında

Aymil DOĞAN, 1956 yılında Ankara'da doğdu. TED Ankara Kolejinin 1974 yılında, Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı lisans programını 1978 yılında bitirdi. Dil, edebiyat ve ruhbilimine olan ilgisi, onu, 1972 ve 1976 yıllarındaki yurt dışı yaşantılarında, Reading, Oxford, Cambridge gibi üniversitelerde bu konulardaki dersleri misafir öğrenci olarak takip etmeye yönlendirdi.

Uygulamalı akademik çalışmalara ve zihinsel süreçlere ilgisi nedeniyle 1981'de Hacettepe Üniversitesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümünden bilim uzmanlığını aldı. 1978 yılında TED Ankara Kolejinde çalıştığı bir yıl içinde yaşadığı İngilizce öğretmenliği deneyimi, dil öğretimine ve dil çalışmalarına olan sevgisini pekiştirdi. Bu arada ODTÜ Yabancı Dil Eğitimi Bölümünde bilim uzmanlığı düzeyinde yabancı dil öğretim yöntemleri dersi aldı.

1979-89 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İngilizce Biriminde okutman olarak çalıştı, temel dil eğitimi yanı sıra, tıp ve mühendislik alanlarında "özel amaçlı İngilizce öğretimi"ne ve teknik çeviriye yöneldi. Sözlü çevirmenlik, küçük çaplı toplantılarda ikili görüşme çevirileriyle yaşamına girmeye başladı.

1989 yılında Hacettepe Üniversitesi, Mütercim Tercümanlık Bölümüne öğretim görevlisi olarak girdi. 1987 yılında Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalında yüksek lisans dersleri almaya başladı. 1989 yılında aynı Bölümün doktora programına hak kazandı, Mütercim Tercümanlık Bölümüne geçişiyle hız kazanan yurt içi ve yurt dışındaki sözlü çeviri deneyimleri doğrultusunda doktora tezini, "Simültane Tıp Çevirisi Eğitiminde Bellek Destekleyici Anahtar Sözcük Yönteminin Etkililik Derecesi" üzerine 1995 yılında tamamladı. Sözlü çevirmen olarak deneyimlerini akademik çalışmalara ve eğitime aktardı. Sözlü çevirinin bir akademik disiplin olarak bilim içinde yerini alabilmesi için çalışmalar yaptı; bunları yurt içinde ve

yurt dışında bildiri ve makaleleriyle akademik çevresiyle paylaştı. Birçok kamu kuruluşunda teknik çeviri ve hukuk çevirisi kapsamında görev aldı ve eğitim verdi.

1999 yılında yardımcı doçent oldu. Doğal koşullarda uygulamanın önemine inanarak sözlü çeviri derslerinde öğrencilerine konferans ortamlarında bulunma ve çeviri yapma olanağı tanımak için çaba harcadı. 2004 yılında doçentliğini aldı. Hacettepe Üniversitesindeki öğretim üyeliği görevini sürdürürken, Bilkent ve Çankaya Üniversitelerinin ilgili bölümlerinde de ardıl ve andaş çeviri dersleri verdi.

Avrupa Parlamentosu bursu ile Cenevre'deki Mütercim Tercümanlık Yüksek Okulu (Université de Genève, École de Traduction et d'Interprétation) tarafından 2007-2008'de ikincisi açılan "Konferans Çevirmenliği Eğiticilerinin Eğitimi" programına devam ederek "İleri Çalışmalar Bilim Uzmanlığı" (MAS) derecesi aldı.

Sözlü çeviriye, bir çevirmen, bir akademisyen ve bir eğitimci olarak duyduğu coşku, onun bu alana adanmışlık düzeyinin de üzerinde nitelenmişlik düzeyinde bağlanmasını beraberinde getirdi. H.Ü. Bilimsel Araştırma Biriminin desteklediği güdümlü projesi ile andaş çeviri laboratuvarının, eğitimin yanı sıra deneysel araştırmaları da olanaklı kılacak ve daha fazla işlev kazandıracak, özgün bir bütünleşik sistem ve yeni teknik cihazlarla donatılmasını sağladı.

Ayrıca, çevirmenin toplumsal görevi ve sorumluluklarına olan inancı gereği Afette Rehber Çevirmen Organizasyonunun Ankara Liderliğini üstlendi. Bu arada, Çeviri Derneği Başkan Yardımcısı olarak mesleğe katkıda bulunmakta ve Derneğin Ankara ayağını kurma çalışmalarını sürdürmektedir. Meslekî Yeterlilik Kurumu'nun Toplum Çevirmenliği Komisyonu'nda görev alarak mesleğin yeterliliklerinin belirlenmesinde çalışmaktadır.

2015'te profesörlüğünü aldıktan sonra, Türkiye'de mesleğinde yeni alanlar açabilmek için, bilgi ve deneyimin önemine inanarak eğitimine devam etti. Londra'da bulunan ve Chartered Institute of Linguists (CioL) bünyesinde gerçekleştirilen, DPSI- Law Option, yani, Kamu Hizmeti Çevirmenliği – Hukuk Alanı programından mahkeme çevirmenliği eğitimini bitirdi. Türkiye'de ilk aç-

lan mütercim tercümanlık bölümü olması nedeniyle hem yazılı hem sözlü çevirinin her boyutundaki dersleri araştırarak, öğrenerek, yaşantısına katarak yürüttü ve yazılı çeviri alanına öğretim elemanlarının yetişmesinden sonra, daha ziyade sözlü çeviri alanının değişik tür ve parametrelerine odaklandı. Sosyal sorumluluk bilinciyle 2015'te Ankara Kolej Lions Kulübü'nün kurucu üyeleri arasında yer aldı; halen tüm çalışma alanlarını etkileşimli olarak yürütmektedir.

İki kitabı, yurtiçi ve yurtdışında yayınlanmış kitap bölümleri ve makaleleri bulunmaktadır. Mesleki Yeterlilik Kurumunun Çevirmen Yeterliliklerinin Belirlenmesi Projesinde Toplum Çevirmenliği Komisyonunda görev yapmaktadır. Ayrıca, İngiliz Büyükelçiliği bünyesinde Marmaris Konsoloslğu tarafından yürütülen projede polis, mahkeme, hastane, kamu kurumları, adli tıp alanlarında verilen çeviri hizmetinin istendik özelliklerle donanık olması çalışmalarını sürdürmektedir.

Eğitim gördüğü alanlar ile çalışma alanlarındaki çok yönlülük iş dışındaki etkinlikler kapsamında da görülmektedir. Bunlar arasında, dans, tiyatro, müzik aleti ve spor gibi alanlardaki çalışmaları da bulunmaktadır ki, bunlar da kendi içlerinde oldukça çeşitlilik göstermektedir.

daima yolumu ışıtın
sevgili anneme ve babama

Sözlü çeviri; seri düşünebilen, aynı anda birkaç işe odaklanabilen, üst düzey zihinsel becerilere sahip, dinamik, yaşama merak duyan, öğrenmeyi, değişimi, hareketi seven, riske atılmaktan korkmayan, zor koşullardan ve yoğun stresten yılmayan ve bunlarla başa çıkabilme gücünü içinde hissedene, iletişimde farklı diller ve kültürler arasında bir aracı olmanın coşkusunu özleyen insan tipinin, tadına doyamadan yaşayacağı, ona bilginin tam ortasında ve dünyanın önünde olma fırsatını sağlayacak dolu dolu bir serüvendir. Bu serüven, çevirmene kültürlerarası etkileşimde rengârenk deneyimler; araştırmacıya çok disiplinli ve geniş bir araştırma alanı; eğitime de özel yöntemleri olan bir eğitim süreci sunar.

Sözlü çevirinin sunduğu bilgi alanları büyük bir çeşitliliği içinde barındırır. Dilbilim ve çeviribilim çerçevesindeki çalışmalar sözlü çevirinin kuramsal boyutunu oluştururken, çevirisi yapılan konu alanları sözlü çevirinin uygulama boyutunu oluşturur. Uygulama boyutundaki öğrenmeler öyle bir çeşitliliğe yayılmıştır ki bu, tüm dünya demektir. Dünyada her konuda neler olup bitiyor, kimler neler düşünüyorlar ve neler yapıyorlar, bunların birbirleriyle etkileşimleri nelere yol açıyor; bütün bunlar çevirmenin öğrenme yaşadığı konulardır. Sözlü çevirmen bir konferansta gelişmelerin taslak halini, başka bir konferansta karara dönüşüm sürecini çevirir, henüz kimsenin eline geçmemiş ilk belgeler onun çevirisinden geçer; her düzeydeki toplantılarda bulunur. Televizyonda izlediğimiz dünyanın kaderini çizen çok önemli anlaşmaların, bilimsel

buluşların, teknolojik atılımların arkasında o vardır. Bir gün tıp, bir başka gün mühendislik, hukuk, siyaset, felsefe, edebiyat, sanat gibi herhangi bir alanın bir konusunda düzenlenen bir toplantıda o alanın tüm mantığı, olguları, işleyişleri ve terimlerini beyin sürecinden geçirmiş olarak performans gösterir. Bu değişkenlik ve çeşitlilik ona yeni durumlarla başa çıkabilmede problem çözme becerisi kazandırır.

"Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları" ülkemizde sözlü çeviri sürecine ve uygulamalarına akademik çalışmalar boyutunda yaklaşan ilk kitaptır ve Mütercim Tercümanlık Bölümlerindeki sözlü çeviri eğitime katkı getireceği ve bu konudaki araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Yirmi yıllık konferans çevirmenliği deneyimlerim sırasında, sözlü çeviri sürecinin her aşamasında duyduğum haz ve yürek çarpıntıları, yaşadıklarımı açıklayabilecek bilimsel araştırmalara karşı merak, sözlü çevirinin ülkemizde de bir bilim dalı olarak gelişmesi için hissettiğim adanmışlık duygusu, akademik çalışmalarımın ve konferans çevirmenliği yaşantılarımdan öğrendiklerimi paylaşma olanağını tanıyan sözlü çeviri derslerimde, öğrencilerimin, benimkiyle bütünleşen heyecanları bu kitabın hazırlanmasında en büyük güç kaynaklarımı oluşturmuştur.

Öğrencilerimin ilk derslerde sözlü çevirmenliğe ilk adımları atarken yaşadıkları tedirginliğin laboratuvarındaki çalışmalarla yerini yavaş yavaş, zor bir şeyi yapabilmeye başladıklarını görmenin verdiği sevince bıraktığını gözlemlemek, konferansta çevirmenlik yapmak üzere seçilen öğrencilerin kabindeki o ilk yaşantılarının heyecanı, aldıkları takdirin gözlerindeki ışıltısı, bir eğitmen için ödüllerin en güzelidir. Bana bu duyguları yaşatan ve meraklarıyla beni sözlü çeviri üzerinde araştırmalar ve yayınlar yapmaya sevk eden değerli öğrencilerime teşekkürü bir borç bilirim.

Kitabın başlangıç aşamasında bana çok büyük itici güç sağlayan değerli meslektaşlarım Prof. Dr. Sakine Erüz ve Prof. Dr. Nalan Büyükkantarcıoğlu'na; tartışma gereksinimi duyduğumda daima bana fikirleriyle destek sağlamış, kimi konferans çevirilerinde kabini paylaşmaktan ve ortak meslekî çalışmalarımızdan büyük haz duyduğum, değerli meslektaşım Prof. Dr. Alev Bulut'a; Fransızca metinlerle ilgili yardımları ve gönül desteği için sevgili Yrd. Doç. Dr. Zeynep Alp'e; sözlü çevirinin uygulamalarında daima fikir desteği ile yanımda olmuş ve mesleğine olan sevgi ve saygısını yetiştirmekte olan yeni nesil çevirmenlere rafine bir kişilikle aktaran değerli büyüğüm Okşan Atasoy'a; konferans çevirisi için kabine ilk girdiğimde kabin arkadaşım olan ve bu ilk deneyimi onunla paylaşmanın hep bir şans olduğunu düşündüğüm ve yanına gözlem için gönderdiğim öğrencilerime daima güleryüzlü olgunluğu ile yol göstermiş olan ve artık aramızda olmayan değerli büyüğüm Haluk Uzel'e; tarihçe ile ilgili kaynak desteği veren çok değerli dostum, artık aramızda olmayan Yılmaz Sarper Çağrıbeğ'e, çevresine daima ışık saçan, çok değerli ve yapıcı eleştirileriyle kitabın yazımında çok büyük emeği geçen dostum Prof. Dr. Beylü Dikeçligil'e, gözden kaçan bazı yazım hatalarının düzeltilmesinde yardımcı olan sevgili öğrencim Furkan Karaaslan'a ve nihayet bana daima rehber ve destek olmuş, çalışma zevkini ve onurunu aşılarmış olan sevgili annem Prof. Dr. Ayten Doğan ve babam Prof. Dr. Kâmil Doğan'a, gönülden destekleriyle her zaman yanımda olan sevgili ailem Prof. Dr. Altan Doğan'a, Esin Doğan'a ve Artun Doğan'a ve anlayışı, sevgisi, olgunluğu ve yaptığı güzel müziğiyle bana huzurlu bir ortamda çalışma olanağı tanıyan can oğlum Doruk Gönentür'e en derin şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Bu kitapta, sözlü çeviri ortamının doğal paydaşları olan kongre düzenleme şirketleri, teknik ekipman şirketleri, kurum ve kuruluşların toplantı düzenleme komiteleri, bu toplantılarda görev alan sunucu, oturum başkanı, konuşmacı, izleyici, çevirmen hatta teknik görevliler, üniversite dil bölümleri, çeviri bölümleri öğretim üyesi ve öğrencileri ve sözlü çeviri sürecini merak edenler için kolay anlaşılabilir, açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır. İlgilenenlere yararlı olmasını diliyorum.

ANKARA - 2022
(2003 –ilk basım)

Prof. Dr. Aymil Doğan

İÇİNDEKİLER

Giriş	1
1. Sözlü Çevirinin Gelişim Süreci	9
1.1. Tarihte Sözlü Çeviri	10
1.1.1. Tarihte İlk Sözlü Çeviri Uygulamaları	10
1.1.2. Eğitiminin Başlaması ve Meslek Olarak Ortaya Çıkışı	12
1.2. Türkiye'de Sözlü Çeviri	24
1.2.1. Sözlü Çeviride "İlk'ler"	24
1.2.2. Şirketlerin Kuruluşu	37
1.2.3. Eğitim Kurumlarının Açılması	38
1.2.4. Akademik Çalışmaların Başlaması	43
1.2.5. Mezuniyet Sonrası Çalışmaların Başlaması	46
2. Sözlü Çeviri Türleri	49
2.1. Yapılış Biçimlerine Göre Sözlü Çeviri Türleri	50
2.1.1. Ardıl Çeviri Türleri	50
2.1.1.1. Ardıl Çeviri	50
2.1.1.2. İrtibat Çevirisi	50
2.1.1.3. İkili Görüşme Çevirisi	51
2.1.1.4. Refakat Çevirisi	52
2.1.1.5. Telefonla Sözlü Çeviri	52
2.1.2. Andaş Çeviri	53
2.1.2.1. Kabiniçi Andaş Çeviri	54
2.1.2.2. Kabindışı Andaş Çeviri	55
2.1.2.3. Fısıldayarak Çeviri	56
2.1.2.4. Televizyondan Andaş Çeviri	56
2.1.2.5. Video-konferans Çevirisi	58
2.1.3. Yazılı Metinden Sözlü Çeviri	58

2.1.4. Konferans Çevirmenliği	59
2.1.5. İşaret Dili Çevirmenliği.....	61
2.2. Konularına Göre Sözlü Çeviri Türleri.....	61
2.2.1. Toplum Çevirmenliği	62
2.2.2.1. Mahkeme Çevirmenliği.....	62
2.2.2.3. Polis Çevirmenliği.....	63
2.2.2.3. Afette Rehber Çevirmenlik (ARÇ)	64
2.2.2.4. Spor Çevirmenliği	65
2.2.2.5. Sağlık Çevirmenliği.....	66
2.2.2.5. Çatışma Ortamı Çevirmenliği	66
2.3. Kurum Çevirmenliği.....	68
2.4. Proje Çevirmenliği.....	68
3. Sözlü Çeviri Çalışma Koşulları	69
3.1. Çalışma Ortamı.....	69
3.1.1. Kabin Sorunu.....	71
3.1.2. Cihaz sorunu.....	73
3.2. Çalışma Süresi.....	76
3.3. Türkiye Konferans Tercümanları Derneği'nin Kuralları.....	78
3.4. Çalışma Koşullarının Düzenlenmesine İlişkin Bazı Gerekçeler.....	82
3.5. Sözlü Çeviride Dil Sınıflaması.....	85
3.6. Avrupa Birliği Dil Politikası	87
3.7. Çeviri Kabininin "Bayrak" İşlevi	88
4. Sözlü Çevirmenin Nitelikleri	91
4.1. Sözlü Çevirmen Olmak İsteyen Öğrencide Bulunması Gereken Temel Nitelikler	93
4.2. Sözlü Çeviri Eğitimi Almış Öğrencide Bulunması Gereken Nitelikler	95
4.3. Bir Değerlendirme Örneği.....	100
4.4. Sözlü Çeviride Yapılması ve Yapılmaması Gerekenler...	106

5. Sözlü Çeviri Evreleri	109
5.1. Çeviri Öncesi.....	110
5.2. Çeviri Ortamı.....	117
5.3. Çeviri Sonrası.....	121
5.3.1. Sözlü Çevirinin Çevirmene Kazandırdıkları ve Olumsuz Yönleri.....	122
5.3.1.1. Kazandırdıkları.....	122
5.3.1.2. Olumsuz Yönleri.....	127
6. Sözlü Çeviride Modeller ve Zihinsel İşlemler	131
6.1. Bellek Süreçleriyle İlgili Modeller.....	133
6.1.1. William James'e Göre Bellek.....	133
6.1.2. Atkinson ve Shiffrin Modüler Bellek Modeli.....	134
6.1.3. Baddeley'in Çalışma Belleği Modeli.....	137
6.1.4. Uzun Süreli Bellek Dizgesi.....	140
6.2. Sözlü Çeviri Süreçleriyle İlgili Modeller.....	142
6.2.1. Massaro'nun Andaş Çeviri Modeli.....	142
6.2.1.1. Bellek Süreçlerinde Zamanın Önemi.....	155
6.2.2. Darò ve Fabbro'nun Andaş Çeviride Genel Bellek Modeli.....	159
6.2.3. Gile'in Sözlü Çeviride Çaba Modelleri.....	161
6.2.3.1. Modellerin Üç Bileşeni.....	163
6.2.3.2. Çaba Modellerinde Bellek İşlem Kapasitesinin Sorunları.....	169
6.3. Zihinsel İşlemlere İlişkin Açıklamalar.....	174
6.3.1. Bilginin Sönmesini Önleyen Zihinsel İşlemler.....	174
6.3.2. Zihinsel Devir.....	175
6.3.3. Zihinsel İmgeleme.....	175
6.3.4. Anlamlandırma.....	177
6.3.5. Bağıntı Kurma.....	179
6.3.6. Stresin Bellek Süreci Üzerindeki Etkisi.....	181

7. Sözlü Çeviride Stratejiler	185
7.1. Güçlükleri Engelleme Stratejisi.....	185
7.2. Güçlüklerle Başa Çıkma Stratejisi.....	190
7.2.1. Güçlüklerle Başa Çıkmada Genel Taktikler.....	191
7.3.3. Sözdizimsel Strateji.....	196
<i>Sonsöz</i>	201
<i>Terimce</i>	207
<i>Kaynakça</i>	211

Giriş

İletişim sağlayıcı bir araç olarak kullanılışı antik çağlara kadar uzanan sözlü çevirinin, dünyada ve ülkemizde bir meslek, bir eğitim alanı ve bir araştırma alanı olarak yeşermesi, son yüzyıl içinde gerçekleşmiştir. Ülkemizde artan uluslararası ilişkilerin bir sonucu olarak çevirmen gereksiniminin ortaya çıkması ile sözlü çevirmenlik eğitimi, 1960-1970'lerde düzenlenen kısa dönemli kurslarla başlamıştır. 1982-83 ders yılında Hacettepe Üniversitesinde ve 1983-84 ders yılında Boğaziçi Üniversitesinde Mütercim Tercümanlık Bölümlerinin açılması ile bu alanda uygulama, araştırma ve eğitim olmak üzere üç yönlü bir etkileşim ve gelişim sürecinin yolu açılmıştır. Bilgi birikimi açısından oldukça yol kat edilmiş, bilgi ve araştırma akışı ile gerekli alt yapı oluşturulmaya başlanmıştır. Bu kitap, ülkemizde sözlü çeviriyi akademik düzeyde ele alan ilk yayındır ve sözlü çeviriye giriş niteliği taşımaktadır.

Gerek yurt dışında gerekse ülkemizde geniş bir alana yayılmış ve çeşitlenmiş yazılı çeviri ile ilgili çalışmalara kıyasla sözlü çevirideki çalışmalar oldukça azdır ve belirli bir birikime yeni yeni ulaşmaktadır. Ancak önemli olan, sözlü çeviri ile ilgili bilgi üretiminin ve akışının tüm dünyada gerçekleşmeye ve bir bilgi bütünü

oluşturmaya başlamış olmasıdır. Yazılı çeviriyi konu alan çeviribilim çalışmaları, çeviri kuramı, çeviri felsefesi ve çeviri eleştirisi konularına yoğunlaşmışken; sözlü çeviri çalışmalarının çeviri sürecini, disiplinlerarası çalışmalar çerçevesinde dış etkenler ve zihinsel süreçler açısından araştırma, sınıflama, tanımlama, model oluşturma ve uygun eğitim programı ve yöntemlerini belirleme üzerine yoğunlaştığını görmekteyiz. Sözlü çeviri çalışmaları ile ilgili bilgi bütünü ortaya çıktıkça, sözlü çeviri de, kendisini var eden ve besleyen çeviribilime dönütünü katkısı ile verecektir.

Sözlü çeviri sürecini yazılı çeviri sürecinden ayırt eden en önemli etken, zamanın kısıtlılığı nedeniyle zihinsel süreçlerin çeviri edincini etkileyecek derecede baskı altında olmasıdır. Şüphesiz zaman sorunu yazılı çeviri için de geçerlidir; ama sözlü çeviride zihinsel süreçler, anlık zaman dilimlerine sıkışmaktadır. Dolayısıyla, sözlü çeviri çalışmalarında baskın konular; bu sorunun üstesinden gelmek amacıyla sorunu tanımlayan ruhsal ve sinirdilbilimsel araştırmalar ve soruna çözüm getiren stratejilerdir. Başka bir deyişle, yazılı çeviri ile sözlü çeviriye baktığımızda aradaki en bariz fark, çeviri sürecinin istenilen düzeyde olmasını sağlayan önceliklerde ortaya çıkmaktadır.

Buna ek olarak, sözlü çeviride, yazılı çeviridekinin aksine, üzerinde çalışma yapacak metni bulma güçlüğü vardır. Yazılı çeviride erek metin, çeviri sürecinin doğal bir ürünüken, sözlü çeviride durum farklıdır. Sözlü çeviride sonradan değerlendirmeler yapılabilecek kaydedilmiş bir erek metin elde edilmesi, gerek etik açıdan gerekse koşulların el vermemesi açısından oldukça zordur. Böyle metinler elde edilse bile, normlar ve değerlendirme ölçütleri açısından da iki çeviri türü arasında farklar vardır.

Sözlü çeviride gerek çevirmen için gerekse çeviriden yararlanan hedef kitle için anlamın oluşmasına yardımcı olan dildışı öğelerin etkisi, yazılı çeviriye göre daha yoğundur. Konuşmacı-dinleyici çevirmen üçlüsü arasındaki etkileşimde konuşmayı yapan tarafın ses tonu, bakışı, mimikleri, jestleri gibi beden dili ve kişiliği; dinleyenlerin konuşma ile ilgili sözel olmayan tepkileri; salonun genel havası, anlık oluşan elektriği; ekrandaki görüntülerden ve dağıtılmış yazılı malzemeden edinilen bilgiler gibi kayıt edilmesi mümkün olmayan birçok dildışı etken, sözlü çeviri sürecinde anlamın oluşmasında ve iletişimin sağlanmasında rol oynar. Buna, zamanın sınırlı olmasının zihinsel süreçler üzerinde yarattığı baskıyı ve bu baskının üstesinden gelmek için gereken stratejilerin yoğunluğunu da eklersek, sözlü çeviride değerlendirme normlarının, bu kendine özgü koşullar göz önünde bulundurularak oluşturulması gerekliliği, daha belirgin olarak ortaya çıkar. Yazılı çeviriyi İngilizcede "translation", Fransızcada "traduction", Almandada "übersetzen", sözlü çeviriyi ise İngilizcede "interpretation", Fransızcada "interpretation", Almandada "dolmetschen" yani "yorumlama" biçiminde ifade etme gereğinin, sözlü çeviride yukarıda bahsedilen türden etkenler nedeniyle sözdizimsel bir eşdeğerliğin söz konusu olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İki çeviri türünün birbirinden farklı oluşu, ülkemizde de, sözlü çeviri yapan çevirmene "tercüman", yazılı çeviri yapana ise "mütercim" denilmesiyle kendini göstermektedir (Bkz. Tuğlacı 1978). Almandada sözlü çevirmen için kullanılan "dolmetcher" sözcüğünün geçmişi, M.Ö. 15'inci yüzyılda Anadolu'da kullanılmakta olan "Mitanni" dilindeki "talami" sözcüğüne dayanmaktadır (Bkz. Wills 1999:11). Bugün sıkça duyduğumuz "konferans çevirmenliği", sözlü çevirinin sadece belirli bir bölümüne gönderme yapmaktadır; konferans çevirmenliği yanı sıra, kurum çevirmenliği, mah-

keme çevirmenliği gibi çevirinin yapıldığı ortamı dikkate alan türleri de bulunmaktadır.

Her sözlü çeviri türü, başlı başına bir araştırma ve uygulama alanıdır. Bu nedenle her biri, kendine özgü zihinsel etkinlikler çerçevesinde değerlendirilmeli ve geliştirilmelidir. Ancak süreçte devreye giren zihinsel etkinlikler ve bilimsel dayanaklar açısından bütün çeviri türleri, ayrıca belirli ortak bilgileri paylaşır. Her tür bilimsel incelemede, bilimin seçici olma niteliği nedeniyle araştırmacı, araştırma konusunu sınırlandırmak zorundadır. Dolayısıyla, bu kitapta sözlü çeviri türleri için ortak olabilecek konulara odaklanılmış ve bu konular temel bilgiler çerçevesinde sınırlandırılmıştır.

İleride "andaş çeviri", "ardıl çeviri" gibi sözlü çeviri türleri ve "konferans çevirmenliği", "mahkeme çevirmenliği" gibi alan çevirileri için ayrı ayrı kuramsal bilgi, uygulamalar ve bunların eğitime yansımalarını içeren kitaplar basıldıkça, sözlü çeviri süreçleri daha ayrıntılarıyla mercek altına alınabilecektir. Bu bağlamda sözlü çeviri sürecini, kültürlerarası bir iletişim aracı olarak ele alan sosyokültürel, sosyodilbilimsel, metindilbilimsel, edimbilimsel çalışmalar; zihinsel süreçler açısından ele alan sinirdilbilim, ruhdilbilim çalışmaları; eğitim yönetimi, programları ve öğretim açısından ele alan eğitim çalışmaları; çeviri bilinci ve edinci açısından ele alan çeviri-bilim kuram ve yaklaşımları, ayrı ayrı araştırmalar gerektirmektedir ve her biri ayrı birer kitap olacak kapsamdadır.

Dolayısıyla, bu kitapta, sözlü çevirinin ortaya çıkışından bugüne kadar geçirdiği aşamalar, sözlü çeviri türleri, çalışma ortamları, işleyiş evreleri, sözlü çeviriyi diğer meslek dallarından farklı kılan zihinsel etmenler, bu etmenlerin yarattığı güçlüklerle başa çıkma

yolları ve sözlü çevirmende bulunması gereken nitelikler gibi konulara yer verilmiştir.

Birinci bölümde, sözlü çevirinin dünyada ve Türkiye'deki gelişim süreci ele alınmıştır. Görüleceği üzere, sözlü çevirinin kurumsallaşması, Avrupa'ya kıyasla Türkiye'de çok kısa bir geçmişe sahiptir ve bu kurumsallaşma süreci, piyasadaki gereksinimin hizmet sektörünü zorlamasıyla kendini göstermeye başlamıştır. Bu süreçten bahsederken "ilk"lere yer verilmiştir: Ülkemizdeki "ilk" çevirmenlerden e-posta yoluyla istenen özgeçmişleri, kendi elektriklerini yansıtmaları bakımından kendi ifadeleriyle aktarılmıştır. Buradan amaç, yeni yetişmekte olan nesile, mesleğin hangi aşamalardan geçtiğini mümkün olduğunca doğrudan iletmektir. Bu bölümde ayrıca "ilk" eğitim kurumları ve "ilk" akademik çalışmalar da ele alınmıştır.

İkinci bölümde, çeviri türlerinden bahsedilmektedir. Sözlü çeviri; "ardıl çeviri", "andaş çeviri", "yazılı metinden sözlü çeviri", "toplum çevirmenliği" şeklinde dört genel sınıfa ayırabiliriz. Yazılı metinden sözlü çeviri dışında kalan üç sözlü çeviri türünün her biri, kendi kapsamındaki çeşitlenmeler çerçevesinde sunulmuştur. Yazılı metinden sözlü çeviri ise, diğerlerinin aksine, piyasada tek başına talep edilen bir çeviri türü değildir; bu çeviri türüne genellikle diğer sözlü çeviriler sırasında metinden yardım almak üzere başvurulmaktadır.

Üçüncü bölümde, sözlü çeviri sürecinin çalışma koşulları sunulmaktadır. Çalışma ortamının, uluslararası standartlara uygun düzenlenmesi, başarılı bir çeviri için temel koşuldur. Büyük bir stres ve zihin yüküyle çalışmakta olan çevirmenin çevirisi, mikrofonun cızırdaması, kabinin ekranı göremeyeceği yere konulmuş olması gibi, olumsuz dış etkenler yüzünden engellenebilir. Dış etkenler,

biraz dikkatle kontrol edilebilir bir özelliğe sahiptir. Çalışma süresi de kolay suistimale uğrayan etkenlerden biridir. Hem çevirinin hem de çevirmenin sağlığı, bu dış etkenlerdeki olumsuzlukların giderilmesine bağlıdır. Bu bölümde, hem bu dış etkenlere ve standartlara yer verilmiş hem de çalışma koşulları kapsamına giren ve çevirinin hangi dilden hangi dile yapılacağını belirleyen dil sınıflamasına ve dil bilmenin yeni Avrupa dil politikası açısından önemine değinilmiştir. Dil ve çeviri kabini ile ilgili gerçekler, bir başka önemli konunun altına çizilmesini sağlamıştır; o da uluslararası konferanslarda çeviri kabini bulunmasının önemidir. Çeviri kabini sadece çevirmenin işini yapacağı yer anlamına gelmez, adeta bir "bayrak" işlevi taşımaktadır.

Dördüncü bölümde, sözlü çevirmenin sahip olması gereken niteliklere yer verilmiştir. Birçok meslek dalında olduğu gibi, sözlü çevirmenlik için de gereken niteliklerin bir bölümü yetenek, bir bölümü de bilgi ve becerilerdir. Yetenek, kişinin müzik, resim ve dil gibi belirli bir alana doğuştan yatkınlığı ve dışarıdan gelen bir etkiyi alabilme gücüdür; dolayısıyla yetenek, aynı zamanda eğitimle geliştirilebilir bir beceri düzeyidir. Burada altına çizmek gerekir ki, sanat alanı da dâhil olmak üzere her alanda sadece doğuştan getirilen boyut yeterli olsaydı, eğitim gerekmezdi. Görülmektedir ki, zekâ kıvraklığı, dil ve iletişim becerilerinde yetenekli olmanın yanı sıra zihinsel becerilerde yetkinlik ve serilik, sadece alt yapı için gereken niteliklerdir. Bu altyapı üzerine iki genel alanda niteliklerin kazandırılması gerekir: Birincisi, çeviri malzemesi diyebileceğimiz çevrilecek konu alanlarının bilgisidir; ikincisi ise, çeviribilimin kapsamına giren konu alanlarının bilgisidir. Bu bölümde sözlü çevirmen için gerekli olan niteliklerin eğitimle geliştirilebilir boyutu ele alınmıştır.

Beşinci bölümde, meslekte hizmeti alan ve hizmeti veren taraflar arasında göz önünde bulundurulması gereken noktalara değinilmekte ve bir sözlü çeviri sürecinin hangi evrelerden oluştuğu, bu evrelerde dikkat edilmesi gereken konuların neler olduğu üzerinde durulmaktadır. Çeviri öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere üç boyutta sunulan evreler, çeviri sürecinde baştan sona sürecin nasıl işlediği konusunda bir fikir vermektedir. Ayrıca, sürekli yapılan eylemlerin bireye olumlu ve olumsuz getirileri olduğu gerçeğinden yola çıkarak, sözlü çeviri sürecinin kazandırdıkları kadar olumsuz yönleri üzerinde de durulmuştur.

Altıncı bölümde, çeviri süreci için geliştirilmiş bazı modeller ve bu modellerde gönderme yapılan zihinsel işlemler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Burada en bilinen belli başlı modeller üzerinde durulmuştur. Bu modeller, sözlü çevirinin onu diğer meslek dallarından ayıran en önemli özelliklerinden birinin, kendine özgü zihinsel süreçler olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca modeller, sözlü çeviri sırasında, zihinde gerçekleşmekte olan işlemler konusunda da bir açıklama getirerek iki boyutta bize katkı sağlamaktadır: Birincisinde, sözlü çeviri sürecinde güçlüklerin nelerden kaynaklandığını ortaya koymakta; ikincisinde ise, eğitimde üzerinde durulması gereken konular hakkında ipuçları vermektedir.

Yedinci bölümde tanıtılan stratejiler, sözlü çevirideki güçlükleri aşma yollarını ifade etmektedir. Sözlü çeviride güçlükler daha ortaya çıkmadan çeşitli yollarla önlenebilir; önlenemeyen durumlarda ise, bazı başa çıkma yollarına başvurulur. Bu yollar, güçlükleri engelleme stratejisi ve güçlüklerle başa çıkma stratejisi kapsamında incelenmiştir.

Kitap kapsamında ele alınan bu konular, okuyucuya sözlü çeviri hakkında belli bir düzen içinde, bir çerçeve bilgi sunacaktır.